

not arranged along a straight chronological line as we might expect, but in an alternation between the narrative and blocks of court records re marriages, appointments, etc, which act as caesurae. However, qualms felt about comparing the babad with the VOC sources, whose 'counterpart' it is claimed to be (206) are rather confirmed in the criticisms made. These are that moral and literary imagination take over from 'historical imagination', and that an agreement in broad outline and some detail with the VOC sources does not necessarily mean that the babad version is 'reliable': it is clearly 'filtered and re-cast'. Also, de-personalization of historical figures takes place. The fact is that the babad is not the counterpart of the VOC sources but of a *secondary* work, a history, and that a western history would show the same 'filtered and recast', selective, tendentious, use of the primary sources. (Depersonalization of historical characters is also hardly unknown, vide the hagiographies of heroes like general Gordon in traditional English history). However Remmelink does reaffirm that the babad shares with much other historiography the impulse to manage historical complexity by projecting order and perspicuity — something that other scholars, including this reviewer, have not always sufficiently acknowledged.

The author could have better disposed the forces under his command. The excessive detail in which the VOC records are transcribed obscures his knowledge and understanding of developments of major significance at the centre and in the regions. It has also precluded what could have been a fuller and more interesting treatment of the Babad, and, extraordinarily, a conclusion summarizing what happened and the way it has been represented (an artificial distinction, we now know, but all thought begins with artificial distinctions). This would have better fulfilled the promise of the introduction (by ending, not as now in singling out the babad's myth, but in dealing with it comparatively) and drawn together insights now unduly dispersed, into a more illuminating contiguity.

Ann Kumar

M. Cloet, *Het decanaat Leuven in 1732-1734. Visitatieverslag van deken Rombout van Kiel* (Brussel: Koninklijke commissie voor geschiedenis, 1990, xxiv + 257 blz.).

Met deze uitgave van het dekenaal visitatieverslag van Rombout van Kiel, deken van Leuven (1732-1739), heeft Michel Cloet eens te meer een bijzonder waardevolle bijdrage afgeleverd tot de verdere studie van de geschiedenis van de contra-reformatie in de Zuidelijke Nederlanden. De tekstuutgave is bijzonder accuraat en verzorgd. Bovendien stelde Michel Cloet alles in het werk om de tekst vlot leesbaar te houden en stoffeerde hij deze met vele nuttige voetnoten ter identificatie van de vermelde personen, plaatsnamen en instellingen. Ook de inleiding verdient alle lof. De auteur houdt hierbij goed voor ogen dat dekenale visitatieverslagen wellicht vaker geconsulteerd worden door lokale vorsers dan door beroepshistorici. Uiteraard zijn deze verslagen eersterangs bronnen voor de studie van het kerkelijk leven in de zeventiende en de achttiende eeuw. Daarnaast bevatten zij echter ook heel wat demografische en sociaal-economische gegevens en verstrekken zij onder meer informatie over het onderwijs, het zedelijk gedrag van priesters en parochianen, de volksgewoonten en het kerkmeubilair, wat betekent dat de dekenale visitatieverslagen ook voor de plaatselijke geschiedschrijving van essentieel belang zijn. Vanuit die optiek is het naar mijn mening meer dan terecht dat Cloet bijvoorbeeld een paragraaf van zijn inleiding wijdt aan een duidelijke omschrijving van het begrip 'jansenisme' of van start gaat met een korte historiek van de dekenale visitatie, wat door sommigen misschien omschreven zal worden als het intrappen van open deuren. Deze specifieke aandacht van de

auteur voor de niet-beroepshistoricus belet echter niet dat zijn hele uiteenzetting constant een hoog niveau blijft aanhouden.

Rombout van Kiel, deken van Leuven, was afkomstig uit een welgestelde Mechelse brouwersfamilie. Zowel zijn vader als zijn broer Maarten bekleedden een schepenambt te Mechelen. Rombout was onder andere pastoor van Melsbroek, rector van de Leuvense universiteit, kanunnik van het Sint-Pieterskapittel te Leuven en deken van het landdecaanaat Leuven. Hij was ontegensprekelijk een partijganger van het kerkelijk establishment. Dit bleek overduidelijk toen hij als rector van de Leuvense universiteit in opdracht van de kerkelijke overheid en de regering een streng vonnis uitsprak tegen de jansenistische hoogleraar Zeger-Bernard van Espen. Uit zijn visitatieverslag komt Van Kiel volgens Cloet naar voren als 'intelligent, tactvol en toegewijd' (xx). Hij leverde een interessant document af, dat tegelijkertijd als uitgebreid en genuanceerd omschreven kan worden en niet zonder de nodige kritische geest tegenover de verkregen informatie. Hiermee staat het dekenaal visitatieverslag van Rombout van Kiel in schril contrast met de meeste andere verslagen uit de achttiende eeuw, waarvan de kwaliteit doorgaans laag is. De rijke inhoud ervan was dan ook de voornaamste reden waarom Michel Cloet besloot tot de uitgave van dit verslag. Zelf omschrijft hij het visitatieverslag van deken Rombout van Kiel 'als het prototype van de beste verslagen uit de 18de eeuw' (xxii).

Uit de vragenlijst die door deken Rombout van Kiel vóór zijn bezoek aan de parochies aan de pastoors voorgelegd werd, blijkt duidelijk naar welke zaken vooral de aandacht ging van de kerkelijke overheid: de toestand van de kerkgebouwen en de uitrusting ervan, de financiële structuur van de parochies en de pastorale praktijk. Opvallend is dat in tegenstelling tot de zeventiende-eeuwse visitaties hier veel minder aandacht besteed werd aan het zedelijk gedrag van priesters en parochianen (vii). Helemaal passend in de tijdsgeest wordt anderzijds wel geïnformeerd naar de identiteit van de vroedvrouw.

Deze tekstuitgave werd gepubliceerd in de originele Latijnse versie. Ik treed Michel Cloet volledig bij wanneer hij stelt dat de originele Latijnse tekst de voorkeur verdient boven een Nederlandse vertaling omwille van het openhouden van de mogelijkheid tot precieze interpretatie van wat werd neergeschreven en de toegankelijkheid ervan voor alle Europese kerkhistorici. Heel wat lokale vorsers, die vaak minder goed vertrouwd zijn met het Latijn, komen hierdoor nochtans voor problemen te staan. Cloet lost die op door de opname van een degelijk glossarium van kerklatinse termen en andere ongewone woorden (223-230). Toch ben ik van mening dat een Nederlandse vertaling in een tweede kolom naast de originele Latijnse versie beter geweest zou zijn.

Tenslotte wens ik Michel Cloet te feliciteren met het werk dat door hem en zijn medewerkers nu reeds gedurende jaren gepresteerd wordt. Niemand twijfelt eraan dat de uitgave en de studie van bisschoppelijke en dekenale visitatieverslagen essentieel is voor het verkrijgen van een precies inzicht in de katholieke hervorming in de Zuidelijke Nederlanden. Nochtans is het jammer genoeg zo dat vrijwel alleen het team van Michel Cloet op een uiterst verdienstelijke manier aan deze weg blijft voorttimmeren.

Johan van de Wiele

D. J. Noordam, *Leven in Maasland. Een hoogontwikkelde plattelandssamenleving in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw* (Dissertatie Leiden 1986, Hollandse studiën XVIII; Hilversum: Verloren, 1986, 262 blz., f42,-, ISBN 90 70403 19 6).

Het hoofdthema van dit mooie boek, dat inmiddels al een herdruk heeft beleefd, is gebaseerd op